

Gönderim Tarihi: 08.06.2025

Kabul Tarihi: 19.08.2025

SEKÜLERLEŞME KAVRAMININ FELSEFİ TEMELLERİ VE AİLE KURUMUNA YANSIMALARI

The Philosophical Foundations of the Concept of Secularization and its Reflections on the Institution of Family

Fırat KARADAĞ

Dr; Bağımsız Araştırmacı

karadag-firat1993@hotmail.com

ORCID ID: 0009-0004-4107-8346

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Bu çalışmada sekülerleşmenin aile kurumu üzerindeki etkileri felsefî ve sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Temel problem, modern toplumda sekülerleşmenin etkisiyle ailenin geleneksel ve din temelli işlevlerinin dönüşmesidir. Çalışmanın amacı, toplumsal düzenin temel referansları olarak dinin zayıflamasının aile dinamiklerini, değer aktarımını ve toplumsal bütünleşmeyi nasıl yeniden biçimlendirdiğini incelemektir. Araştırmanın önemi, aile kurumunun yalnızca sosyolojik bir mesele olmanın ötesinde, sekülerleşme ile felsefî açıdan nasıl yeniden tanımlandığına dair literatürdeki boşluğa özgün bir katkı sunmasında yatmaktadır. Çalışmada Spinoza, Kant, Comte ve Feuerbach gibi temel filozofların düşünceleri merkeze alınarak, sekülerleşmenin tarihi ve felsefî arka planı ile aile kurumunun dinî temelleri bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Ayrıca, bu çalışmada sekülerleşmenin yalnızca aile içi işleyişi değil, toplumsal değerlerin nesilden nesile aktarımı üzerindeki etkisini de derinlemesine tartışılmaktadır. Ailenin manevî ve kültürel işlevlerinde ortaya çıkan değişimler, bireysel özerkliğin yükselmesiyle birlikte yeni sorumluluk alanları ve iletişim biçimleri doğurmuştur. Değişen dünyada, ailenin esnek ve kapsayıcı bir anlayışla sekülerleşmeye karşı direnç gösterebilmesi ya da bu dönüşümü sağlıklı biçimde içselleştirebilmesi, toplumsal bütünlük ve devamlılık açısından yaşamsal bir rol üstlenmektedir. Çalışmada yöntem olarak ise metin analizi, tarihsel analiz, felsefî çözümleme, karşılaştırmalı yaklaşım ve sosyolojik yorum bir arada kullanılmıştır. Bulgular, bireysel özerklik yükselirken kolektif manevî referansın zayıfladığını, ancak ailenin toplumsal süreklilikte aktif bir rol üstlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla aile kurumu değişen toplumlarda bireysellik ve kolektif değerler arasında denge kuran bir özne olarak işlevini sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din felsefesi, sekülerleşme, geleneksel aile, seküler etik, seküler aile

Abstract

This study examines the effects of secularization on the family from philosophical and sociological perspectives. The core issue is how the family's traditional and religion-based functions change in modern society under the influence of secularization. The aim is to analyze how the weakening of religion as a key point of reference reshapes family dynamics, value transmission, and social cohesion. The study's contribution lies in showing how the family is reconsidered philosophically under conditions of secularization, not only as a sociological matter. Drawing on Spinoza, Kant, Comte, and Feuerbach, it situates secularization in its historical and philosophical background and analyzes the religious foundations of the family. It also discusses how secularization affects the transmission of social values across generations, not only inner family processes. Changes in the family's moral and cultural functions, together with the rise of individual autonomy,

have produced new areas of responsibility and new forms of communication. In a changing world, families may either resist secularization or internalize it in a measured way; in both cases, their capacity to adapt matters for social continuity and integration. The study employs textual and historical analysis, philosophical argument, comparative method, and sociological interpretation. The findings indicate that as individual autonomy rises, shared moral reference points weaken, yet the family continues to play an active part in sustaining social continuity. Thus, in changing societies, the family remains a site where individual and collective values are balanced.

Keywords: Philosophy of religion, secularization, traditional family, secular ethics, secular family

1. GİRİŞ

Modern toplumların dönüşen dinamikleri içinde, sekülerleşmenin toplumsal yapılar üzerindeki etkisi güncel tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Özellikle aile kurumu, toplumsal ve kültürel değerlerin taşıyıcısı olması bakımından bu dönüşümün en hassas noktalarından biri olarak öne çıkmaktadır. Sekülerleşme kavramının tarihsel arka planı ve felsefî temelleri göz önüne alındığında, dinî referansların toplumsal düzen oluşturmadaki birincil rolünün giderek zayıfladığı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Tam da bu bağlamda, aile kurumunun köklü fonksiyonlarının sekülerleşme süreciyle birlikte nasıl yeniden şekillendiği, üzerinde durulması gereken önemli bir problem alanıdır.

Bu çalışmada, sekülerleşmenin aile yapısı üzerindeki etkileri ele alınırken, konu yalnızca felsefî değil, çok boyutlu bir problem olarak incelenmektedir. Araştırmanın odak noktası, sekülerleşmenin aileyi dinî referanslar, toplumsal dayanışma ve değer aktarımı açısından nasıl etkilediğini anlamak; bu etkileşimin günümüzde ortaya çıkardığı değişim ve dönüşüm dinamiklerini ortaya koymaktır. Yapılan çalışma, öncelikle sekülerleşme kavramının tarihsel, etimolojik ve felsefî yönlerini analiz ederek, ardından aile kurumunun dinî temellerine bakış sunmakta, son olarak iki alanın kesişiminde yaşanan dönüşümü çözümlemektedir. Burada temel yöntem; ele alınan kavramları tarihsel süreçleri, filozofların görüşlerini ve toplumsal-pratik sonuçları bir araya getirerek bütüncül bir değerlendirme yapmaktır. Ortaya koyulan analizde, özellikle sekülerleşmenin toplumsal yapıların dinden arındırılması sürecini sade bir kopuş olarak değil, çok boyutlu bir dönüşüm olarak ele almak bu çalışmanın öne çıkan yönlerindendir. Bu meseleye yaklaşımda, önceki çalışmalardan ayrıran temel katkı, aile kurumunun toplumsal, kültürel ve ahlâkî yönlerini sekülerleşmenin etkileri bağlamında felsefî bir perspektifle tartışmak, bu dönüşümün aile içi ilişkiler, değer aktarımı ve toplumsal aidiyet üzerindeki sonuçlarını bütüncül biçimde değerlendirmektir. Çalışmanın sonunda, aile kurumunun sekülerleşme karşısında yalnızca değişimin nesnesi değil,

toplumsal sürekliliğin aktif bir ögesi olarak yeniden değerlendirilebileceği işaret edilmektedir.

2. SEKÜLERLEŞME KAVRAMI VE FELSEFİ TEMELLERİ

Sekülerleşme kavramı, toplumsal ve kültürel söylemlerde sıkça kullanılan, ancak karşılığı üzerinde kesin bir uzlaşmanın olmadığı bir terimdir. Temelde, kelimenin kökeninden bugüne gelen anlam yolculuğu, hem tarihsel hem de düşünce sistemlerinin etkisiyle çeşitli yönlerden farklılaşmıştır. Dolayısıyla sekülerleşmenin tanımlanmasında en belirgin güçlük, kavramın tarih boyunca geçirdiği dönüşümlerde yatmaktadır. Yakın dönemde sıklıkla "dünyevileşme" ile eşanlamlı şekilde kullanılsa da ilk ortaya çıktığı dönemlerde daha çok "çağın ruhu", "dönemin gereklilikleri" ve "dünya ile iç içe olma" hâliyle bağlantılı olmuştur (Hill, 1973, s. 229). Batı düşüncesinin Hristiyanlığın çeşitli tarihsel kırılmalar yaşadığı dönemlerinde bu kavramın içeriği dinî ve toplumsal manada yeni anlamlar kazanmıştır. Dolayısıyla sekülerleşmenin tek boyutlu bir değişim süreci değil, çoklu anlamlar barındıran bir toplumsal olgu olduğunu söyleyebiliriz. Bir yanda, dinî sembol ve geleneklerin toplumsal yaşamda eski ağırlığını yitirmesi, öte yandan bireyin ve toplumun varoluşsal ve ahlâkî meselelerinde artık ilahî referanslardan ziyade akıl, deneyim ve bilimin belirleyici olması sekülerleşmenin önemli yönlerini içerir. Elbette ki, bu dönüşümün tam anlamıyla dinin ortadan kalkması ya da toplumsal yaşamın bütünüyle "dinden uzaklaşması" anlamına gelmediği açıktır (Hadden, 1989, s. 13-14). Daha çok, dinin toplumsal fonksiyonlarının yeniden biçimlenmesi, bireysel inançların mahremleşmesi ve dinî pratiklerin kamusal alandan özele kayması şeklinde gözlenebilir.

Sekülerleşme kavramının etimolojik yolculuğu da anlam yükünü derinleştirmektedir. Latince "saeculum" kökünden türeyen sekülerlik, esas olarak "dünyevî olan", "zamana ve mekâna dair olan" anlamlarını taşır. Kavram, insanoğlunun gündelik hayatına, içinde bulunduğu zamana ve yeryüzüne odaklanmasını; ilahî ya da kutsal bir zamandan ziyade belirli bir döneme veya çağa ait olmayı vurgularken (Cox, 1974, s. 30-35), tarih içinde dünya hayatına, hatta bazen "ilahî olandan kopuşa" işaret eder hâle gelmiştir (Swatos & Christiano, 1996, s. 211). Bu anlam kaymaları, kavramın başka dillere ve kültürlerle taşınması sırasında yeni şekiller almasına neden olmuştur. Örneğin, Türkçedeki karşılığı olarak "dünyevileşme" ya da "çağdaşlaşma" sözcükleri sekülerleşmenin çok katmanlı içeriğini tam anlamıyla karşılamamakta, kavramın özünü daraltmaktadır (Berkes, 1973, s. 15). Farklı toplumsal bağlamlarda sekülerleşme ile ilgili olarak ortaya çıkan çeşitlilik, kavramın kimi zaman bir ideoloji, kimi zaman bir süreç, kimi

zamansa bir toplumsal teori olarak ele alınmasına yol açmıştır (Kirman, 2005, s. 51-53). Yalnızca bilimsellik ya da modernleşmeyle sınırlı bir açıklama, sekülerleşmenin hem kozmolojik, hem ontolojik hem de teolojik derinliğini gözden kaçırmamıza sebep olabilir.

Modern dönemlerde özellikle Weber'in sekülerleşme kavramsallaştırmasında öne çıkan rasyonelleşme boyutu, toplumsal yaşamın büyüden, geleneksellikten ve kutsallıktan sıyrılarak daha akılcı ve faydacı esaslara dayanmasını ifade eder. Bu ise, insanın ayakta kalma mücadelesini ilahî referanslardan çok kendi akıl ve pratiğiyle açıklamaya başlamasının bir tezahürü sayılabilir (Weber, 2010, ss. 18-19). Ayrıca kavrama verilen çeşitli anlamlar, sekülerleşmenin salt batılı ya da sadece modern bir olgu olmadığını da ortaya koymaktadır. Her ne kadar kavramın tarihsel gelişimi çoğunlukta batı toplumlarının din-devlet ilişkileri bağlamında ele alınsa da, çeşitli kültürlerde ve dönemlerde sekülerleşme benzeri kırılmalar ve ayrışmalar gözlenmiştir. Yani sekülerleşme, bir toplumsal yapının "mutlak bir din dışılığına" dönüşmesi değil, dinin toplumsal düzenlemelerdeki işlevinin ve ağırlığının yeniden yorumlanması ve yer değiştirmesidir (Swatos & Christiano, 1996, s. 5). Sonuç olarak sekülerleşme, ne tamamen dinin reddiyle ne de yalnızca inanç alanının bireyselleşmesiyle sınırlıdır. Toplumsal ve bireysel düzeyde anlam dünyalarımızı etkileyen, tarihsel süreçlerde biçim değiştiren, din-dışı unsurların yaşamın merkezine taşındığı bir dönüşüm olarak ele alınmalıdır.

Anlattıklarımızdan hareketle genel anlamda sekülerleşmenin toplumsal yapının ve bireysel bilincin kutsal, ilahî temelle olan bağıını gevşetmesi, dünyevî temellere yerleştirilmesi anlamına geldiğini söyleyebiliriz (Tekin, 2011, s. 46). Dünyevileşme bir zihniyet değişimi olduğu için insanın varlığa ve hayata dair bakış açısını da etkilemektedir. Dolayısıyla sekülerleşmenin felsefî boyutu tam da bu noktada devreye girmektedir.

Sekülerleşme kavramının modern anlamda felsefî temellerinin analiz edilebilmesi amacıyla, Spinoza, Kant, Comte ve Feuerbach gibi düşünürler temel alınacaktır. Kuşkusuz ki, konuya ilişkin kapsamlı bir inceleme yapmak üzere Weber, Nietzsche, Durkheim ve diğer birçok önemli düşünürün görüşlerinden de yararlanmak mümkündür. Ancak araştırmanın sınırları ve odak noktası göz önünde bulundurulduğunda, modern anlamda sekülerleşme olgusunun gelişimine ilk dönem etki eden düşünürler üzerinden felsefî bir değerlendirme yapmak tercih edilmiştir. Böylece, kavramın tarihsel gelişimi içerisinde taşıdığı farklı anlamların ve dönüşümlerin ilk izlekleri öne çıkarılacaktır. Ayrıca Spinoza'nın seküler doğa anlayışı, Kant'ın dinin

etkisinden bağımsız ahlâk anlayışı, Comte'nin bilimsel pozitivizmi ve Feuerbach'ın insan merkezli sekülerleşme anlayışı konuya geniş bir felsefî perspektiften bakabilmemize katkı sunacaktır.

Seküler düşüncenin gelişiminde önemli bir düşünür olan Spinoza, Tanrı'yı evrenle bir tutan panteist görüşüyle, aşkın bir varlık anlayışını reddedip kutsallığı doğanın kendisine yerleştirir. Bu bakış açısı, kutsal olana insan yaşamı içinde anlam kazandırırken, dinin toplumsal kontrol ve düzenleyici işlevini derinlemesine sorgular (Spinoza, 2008, s. 68). Spinoza'nın felsefesinde Tanrı, mistisizmden sıyrılarak evrensel ve rasyonel bir düzenin simgesi haline gelmektedir. Bu yaklaşım sekülerleşme sürecinde önemli bir düşünsel dönüşümü başlatır. Spinoza'nın düşüncesinde Tanrı kavramına yüklenen anlam, klasik teistik inançlardan kesin çizgilerle ayrılır. Spinoza, Tanrı'yı doğadaki tüm varlığın kaynağı ve özü, yani doğayla özdeş bir gerçeklik olarak tanımlar (Spinoza, 2000, s. 24). Bu bakış açısı, kutsal bir yerlerden indirip insan yaşamının ve evrenin işleyişinin içine yerleştirir. Tanrı, artık göğe konumlanmış, müdahaleci, bazen keyfi bir güç olmanın ötesinde; var olan her şeyin zorunlu, değişmez ve düzenli yapısıdır. Spinoza için Tanrı ayrı bir âlemde değildir, bütün varlık ve oluşun temelidir (Spinoza, 2000, s. 15-26).

Spinoza'nın bahsettiğimiz panteist tavrı, insanın Tanrı ile ilişkisini de kökten dönüştürür. Dualar, ritüeller, şahsi mucizelerin bu yaklaşımda yeri yoktur. Tanrı bizatihi doğanın, düzenin, yasaların ve aklın ta kendisidir (Spinoza, 2008, s. 90). Dolayısıyla, kutsallık doğanın kendi düzeninde, yasalarında tecelli eder. İnsan, kutsala ulaşmak için ruhban sınıfının ya da din adamlarının aracılığına ihtiyaç duymaz; akli, sezgisi ve doğayla kurduğu bütünlüklü ilişki üzerinden Tanrı'ya yaklaşır. Dinin şekli ve tören tarafında ısrar etmek, insanın kendini ve hakikati gerçekten tanımasının önünde bir engele dönüşür. Spinoza'ya göre, doğru dindarlık akılla birleşir; kişi ancak aklını kullanarak ve doğa yasalarını kavrayarak kutsalla bütünleşebilir (Spinoza, 2008, s. 15). Bu felsefî düşünce, dinin toplumu kontrol eden, normları belirleyen gücünü zayıflatır ve bireyi özgürleştirir. Çünkü artık insanlar, dışsal otoritelerden onay almak ya da geleneksel ibadet biçimlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak değil, kendi akılları ve doğa ile kurdukları bireysel ilişki üzerinden yaşamlarını şekillendirebilirler. Dolayısıyla Spinoza'nın Tanrı tasavvurunun sekülerleşmenin önünü açan en önemli zihnî devrimlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayış kutsal, göksel bir öte âlemle değil, yaşadığımız dünya ve bedensel/doğal varlığımızla özdeş kılmaktadır. Böylelikle dinin toplumsal gücü yeni bir temele oturmakta ve insanın varoluşu, bilgilenmesi, özgürlüğü ve sekülerleşmesi ön plana

çıkılmaktadır. Spinoza'nın sekülerleşme bakımından bahsettiğimiz anlayışının bir benzerini Kant'da da görmekteyiz.

Kant'a göre din, yalnızca birtakım törenlere indirgenecek yüzeysel bir uğraş değil; insanın iç dünyasında, aklında köklenen, gerçek bir anlama sahip bir olgudur (Kant, 2007, s. 108). Kant'ın felsefesinde Tanrı, doğrudan deneyimlenebilmiş metafizik bir varlık olarak değil, adaletin ve ahlâkî düzenin güvencesi olan bir postulat, yani varsayım düzeyinde kabul edilir. Dolayısıyla Tanrı inancı Kant için pratik aklın varlığını anlamlandırmak ve ahlâkî tutarlılığı sağlamak için gereksinim duyduğu bir dayanak noktasıdır. Kant, dinin içsel biçimini öne çıkarırken, asıl önemi kişinin kendi aklı ve vicdanı yoluyla ulaştığı ahlâkî ilkelere verir. Ahlâk, salt bir dine itaate indirgenemez. Ona göre dine, ahlâkî davranışların meşrulaştırıcısı ya da gerekçesi gibi başvurmak, dini "duygusal" veya "göreneksel" bir alana çekip sığlaştırmak olur. Gerçek ahlâk, özgür bireyin aklını kullanması ve evrensel bir yasa çerçevesinde eylemlerini belirlemesiyle başlar. Bu bağlamda Kant için ahlâk, aklın kuralı gereği ortaya çıkan evrensel bir gerekliliktir. Örneğin, yalan söylememe ilkesi, basitçe dine itaat olduğu için değil; mantıksal olarak tüm insanlarda uygulanabilir, tutarlı ve evrensel olduğu için akıl yoluyla doğru kabul edilir. Bu yaklaşımda, dinin motivasyon olarak bir arka plana çekilmesi söz konusu değildir; tam tersine, din, insanı ahlâkî eylemlere yönlendiren, ancak bu eylemlerin değeri kişinin özgür iradesiyle ve akıl yoluyla bu davranışları seçmesinden gelir. Kant, dışsal ritüellerin veya kuralların kendisinde, yani salt biçimsel iman gösterilerinde gerçek dini bulmaz. Ona göre, gerçek dini insan kendi yüreğinde ve aklında keşfetmelidir (Kant, 2007, s. 110-115). Kant'ın bu görüşü, dini, insanın özerk aklına ve vicdanına dayandırdığı için, toplumsal yapıların seküler temelde kurulması fikrini de güçlendirir. Yaşamın her alanında bireyin kendi aklına güvenmesini, başkalarının buyruğu ya da baskısıyla hareket etmekten kaçınmasını önceler. Toplumun ahlâkî düzeni, ancak bireylerin aklın ışığında özgürce aldıkları kararlardan ve karşılıklı saygı ilkesinden doğabilir.

Spinoza ve Kant'ın anlayışlarını birlikte incelediğimizde, her iki filozofun da kutsal olanı insanın aklı, deneyimi ve vicdanı bağlamında yeniden konumlandığını görmekteyiz. Spinoza'nın panteist yaklaşımıyla Tanrı'yı doğayla bütünleştirip aşkın bir otoriteden seküler aklın nesnesine dönüştürmesi, insanı özgür ve doğayla bütünleşmiş bir özneye dönüştürür. Kant ise dini, salt biçimsel ibadetlerin ötesinde, ahlâkî yasaların içselleştirildiği ve aklın rehberliğinde geliştirilen bir alan olarak ortaya koymaktadır. Her ne kadar yöntem ve vurgu açısından farklılaşıyorlar da ikisinin ortak paydasında ortaya çıkan gerçeklik, insanın kendi özgürlüğü ve

özerkliğiyle hayatına anlam vermesi ve toplumsal yapıyı geleneksel-dinsel otoriteye değil, aklın ve vicdanın rehberliğine dayandırmasıdır. Sonuçta iki düşünür de aklın ve deneyimin rehberliğinde, modern toplumun temellerini atan eleştirel ve yenilikçi dünya görüşleriyle sekülerleşmenin şekillenmesine zemin hazırlamaktadırlar.

Sekülerleşme sürecinde Spinoza ve Kant gibi isimlerin anlayışları önemli bir zemin hazırlasa da Auguste Comte ile birlikte pozitif bilimlerin yükselmesi sekülerleşmenin en belirgin felsefi adımlarından birini oluşturmuştur. Comte'un sekülerleşme tasavvuru, modern dünyanın ruhunu yakalayan önemli düşünce sistemlerinden biri olarak öne çıkar. Comte'a göre insanlık, bilgiye ve toplumsal örgütlenmeye biçim veren ana kaynağı artık gökyüzünde ya da bilinemez metafizik kodlarda değil, olguların dünyasında, gözlem ve deneyin sınırlarında arar (Comte, 1857, s. 195-198). Bu, yalnızca inançsızlık değil, bizzat gerçekliğin ve anlamın inşa yönteminin köklü biçimde dönüşmesidir. Comte'un sekülerleşme anlayışı, günümüz klasik sekülerlik teorilerinden farklı olarak, bir tabu ya da mutlak kopuşa değil; bir dönüşüm ve içkinleşme sürecine vurgu yapar. Üç Hal Kanunu, bu sürecin etkileyici örgüsünü gözler önüne serer. Her aşamanın, bir öncekini kökten reddettiği yanılgısına düşmemek gerekir. Çünkü Comte'da sekülerleşme "kademeli tahavvül" olarak kavranır. Teolojik evre, insanın anlam arayışındaki ilk tabanıdır, metafizik ise arada bir geçittir; asıl kopuş ise pozitivist evrede vücut bulur. Burada modern insan, doğaya dair açıklamalarında ne nakli referanslara başvurur ne de soyut ilkelerle yetinir. Somut gerçeklik doğanın kendisidir ve bilgisini dayandığı temel de budur (Comte, 2015, s. 156-172). Bir başka deyişle, Comte'un sekülerleşmesi dinî imgeleri yok ederek değil, onları toplumsallığın içinde yeni bir işleve kavuşturarak gerçekleşir. Comte'un "pozitif dini", sekülerleşmenin anahtarıdır. Burada dinîlik yalnızca inanç sistemlerinin değil, toplumsal bütünleşmenin de zaruri bir ögesidir; ancak geleneksel tanrı imgesinin yerini insanlık ideali alır. Kutsalın doğadışı, aşılmaz, ulaşılmaz olan formundan sıyrılıp, insan emeği, akli ve duygusu üzerinden yeniden inşa edilmesiyle karşı karşıya kalırız. İnsanlık Dini'nin, teoloji gibi, davranışları düzenleyen, birlik sağlayan bir yanı vardır. Fakat bunu dogmalara değil, ortak bir akla ve dayanışmaya yaslar. Toplum bu noktada, ilahî bir varlığın gözetiminden değil, ortak bilincin gözetimindedir (Comte, 2015, s. 226-230). Böylelikle kutsal, ilahî alanının dışına çıkar, insanî olana devredilir.

Sekülerleşme sürecinde Comte'un insanı merkeze alarak geliştirdiği felsefi anlayışın bir benzerini Feuerbach'de de görmekteyiz. Feuerbach dini insan zihninin yansıması olarak ele alır ve bu yaklaşımını din felsefesine

taşıır. Feuerbach, sekülerleşme anlayışını dinin ve Tanrı kavramının insandan bağımsız, aşkın ve mutlak varlıklar olarak görülmesine karşı çıkan özgün bir anlayışla temellendirmektedir. Ona göre teoloji, insanın kendi iç dünyasından doğan ideallerin ve arzu ettiği niteliklerin, gerçek-dışı bir varlık olan Tanrı'ya yansıtılmasıdır. İnsanlar kendilerinde görmek istedikleri mükemmellikleri, ulaşamayacakları bir biçimde Tanrı'ya atfederek aslında kendi potansiyellerini başkasında arar hâle gelirler (Feuerbach, 1991, s. 61). Feuerbach burada, geleneksel insan-Tanrı ilişkisini tersine çevirir: İnsanı Tanrı'nın yarattığı düşüncesinin yerine, Tanrı kavramının insanın yaratıcılığıyla oluştuğunu ileri sürer. Din, insanın kendi kendisine yabancılaşmasının bir biçimi olarak anlam kazanır (Feuerbach, 1957, s. 13-15). Dolayısıyla sekülerleşmenin özü de burada şekillenir: İnsan, dünyevîleşerek, gerçek anlamda kendi varlığına ve özgürlüğüne ulaşacaktır. Bu yaklaşım, insan merkezli bir felsefenin ve hümanizmin temelini oluşturur. Tanrı'nın, insanın kendisinden türeyen bir idealden ibaret olduğunu anlamak, insana kendi doğasını geri vermek ve ona yabancılaştırılmış olan nitelikleri tekrar sahiplenmek demektir (Küng, 1991, s. 200-25). Sonuç olarak diyebiliriz ki Feuerbach'ın sekülerleşme anlayışında kutsalı günlük yaşama indirgemek yerine insanın kendi bilinç ve potansiyelini keşfetmesi ve kendine dönmesi önemli bir yer edinmektedir.

Anlattıklarımızdan hareketle diyebiliriz ki sekülerleşme dediğimiz olgu, batı düşünce tarihinde farklı zamanlarda ve çeşitli düşünürler aracılığıyla şekillenmiş, bu serüvenin başlıca mimarları arasında Spinoza, Kant, Comte ve Feuerbach yer almıştır. Her ne kadar bu filozofların kutsal ve din anlayışları, toplumsal düzen ve insan özerkliği konusunda kendilerine özgü yönleri olsa da bakış açıları arasında dikkate değer bir ortak zemin oluşmuştur. Dört düşünürün tartışmasız birleştiği temel, kutsalı mutlak bir dışsal otorite olmaktan çıkarıp, insanın akıl ve toplumsal kapasitesinde aranması gerektiğinin altını çizmiş olmalarıdır. Spinoza, Tanrı'yı doğayla özdeşleştirerek, kutsalı evrenin düzeni içinde görür. Kant, kutsalı bireysel akıl ve vicdanın ilke ve postulatlarıyla temellendirirken, Comte kutsal olanı toplumsal bilincin ürününe, pozitif aklın nesnesine dönüştürür. Feuerbach ise kutsalı, insan bilincinin kendi ideallerinin yansıması olarak yeniden tanımlar.

Bu düşünce hattında, sekülerleşmenin asıl hareket noktası, dinin ve kutsalın kayıtsız şartsız kabul gören toplumsal otoritelerden çözülerek insan merkezli bir anlayışa dönüşmesidir. Elbette bu dönüşüm basit bir kopuşu değil, bir tür içkinleşme ve aşamalı sekülerleşmeyi temsil etmektedir. Her bir düşünürde dinin toplumsal düzenleyici işleviyle hesaplama, kutsalı bireysel ve toplumsal yaşamın asli bir unsuru olmaktan çıkarma iradesi dikkat çeker.

Spinoza, kilise ve ruhban sınıfının gücünü zayıflatırken, Kant, bireyin vicdanını mutlak otorite katına yükseltir. Comte, dini insanlık dini olarak sosyalleştirir ve disiplinli bir toplumsal dayanışmaya dönüştürür. Feuerbach ise kutsalın mistik ağırlığından arındırılarak insanın öznel potansiyeline dönmesini sağlar.

Sonuçta, bu dört filozofun düşünce yapısında sekülerleşmenin ortak noktası, insan özgürlüğünü, özerkliğini ve toplumsal düzeni teolojik dogmalardan ziyade, akıl ve deneyim temelinde yeniden inşa etmektir. Sekülerleşme; aşkın olanın dünyaya inmesi, toplumu ve bireyi kutsal yazgıdan kurtarıp insan aklının ve bilincinin iradesine teslim etmekle mümkün hale gelir. Böylelikle modern düşüncenin zemini hazırlanır, din ve kutsal ise yenilenmiş, dünyevileşmiş ve insanileşmiş bir nitelik kazanır. Sekülerleşme sürecinde atılan bu adımlar doğal olarak toplumun en önemli parçası olan aile kurumunu etkilemektedir.

Sekülerleşme aile kurumuna etkisi bağlamında ele alındığında, bu dönüşümün aile bağları ve değerleri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurabileceği söylenebilir. Akıl ve deneyim temelli bir toplumsal düzen arayışı, bireysel özgürlükleri artırırken, geleneksel aile yapılarının çözülmesine ve toplumsal değerlerde birçok yıkıma yol açabilir. Bu durum, ailedeki birlik ve dayanışma anlayışının zayıflamasına sebep olabilir. Dolayısıyla, sekülerleşmenin aile kurumuna etkisi, modernleşme ve bireyselleşmenin getirdiği fırsatlarla birlikte, toplumsal bağlılık ve aidiyet duygusunda görülen bozulmalar açısından eleştirel bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Sekülerleşmenin bu etkilerini değerlendirmeden önce aile kurumunun dinî temellerine değineceğiz. Böylelikle elde ettiğimiz çıkarımlar doğrultusunda sekülerleşmenin aile kurumuna etkilerini son bölümde analiz etme imkânına kavuşmuş olacağız.

3. AİLE VE DİN

İnsanın hayata ilk adımını attığı, varlığının temelini bulduğu en önemli kurumlardan birisi ailedir. Bu yapı duygusal bir sığınak olduğu gibi toplumsal bir ağı da temsil eder. Aile olgusu, insanlık tarihinin ilk topluluklarından günümüze kadar sürekli varlığını koruyarak toplumsal gelişmelerle birlikte gelişmiştir. Farklı toplumlarda, değişik dönemlerde, kendi kültürel dokusuna ve ihtiyaçlarına uygun biçimlerde şekillenmiş, evrensellik iddiasıyla eş zamanlı olarak çeşitlilik ve dinamizmini de barındırmıştır (Canatan, 2011, s. 21-22).

Kelime anlamı bakımından Türkçede "aile" kavramı, hem kan bağına dayanan en küçük sosyal birliği hem de birlikte yaşayan yakınları ifade eder

(Albayrak, 2015, ss. 49-50). Evlilik bağıyla kurulan karı-koca ilişkisi, çocuklar ve kardeşlerle oluşan bu yapı, toplumun temel taşıdır. Ayrıca, aile kelimesi; aynı soydan gelenler, hısımlar ve akrabaların bir arada bulunduğu topluluk anlamına gelir. Kadın eş için de kullanılan aile, aynı zamanda ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelmiş kişilerin bütünü de kapsar. Dil, bitki veya hayvanlarda benzer özelliklere sahip grupları tanımlamak için de kullanılan aile, Türkçede bir bağlılık, dayanışma ve ortak aidiyet duygusunu simgeler (Güncel Türkçe Sözlük, 2025). Bu yönüyle aile, biyolojik ve sosyal bağların kökeni olarak önemli bir kavramdır. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise aile, kendi iç dinamikleri ve toplumsal rolüyle küçük bir toplum olarak tanımlanır (Giddens, 2012, s. 246-247). Farklı meslek grupları, etnik kökenler, sınıflar ya da bölgeler ne olursa olsun, aile kavramı evrensel görünse de bu yapının tanımı ve işlevleri zamanla, koşullara, toplumsal gelişmelere ve kültürel dönüşümlere göre değişmiştir (Kurt, 2006, s. 517-518).

Çekirdek aile kavramı, modern dönemin ürünü olarak ortaya çıkarken, birlikte yaşama biçimlerinin çeşitlenmesiyle birlikte farklı aile türleri de kabul görmeye başlamıştır. Modern bireylerin yaşamında aile, yalnızca kan bağıyla bağlı olunan, aynı çatı altında yaşanan bir yapıdan çok daha fazlasıdır. Sevgi, dayanışma, ait olma arzusu, toplumsal rollerin paylaşıldığı ve kimliğin temellerinin atıldığı bir mekanizmadır. Ebeveynlerin ve çocukların ortak sorumluluk ve rollerle şekillendirdiği; duygusal, psikolojik, ekonomik ve kültürel bağları bir arada tutan bir dokudur. Farklı dönemlerde aile işlevleri değişime uğrasa da aile; sosyal kurallarla çevrili, kendine özgü ilkeleri ve sorumlulukları olan özel bir birim olarak varlığını sürdürmektedir (Gökçe, 1990, s. 205-210). Ailenin tanımını dar bir kalıba sokmak mümkün olmadığı gibi, bu yapının değeri yalnızca geçmişte değil, bugünün dünyasında da tartışılmaz şekilde kendini hissettirir. Her ailenin kendine has bir yaşam hikâyesi, kültürel kodları, değerleri ve öncelikleri bulunur. Ancak, hangi toplumda, hangi dönemde olursak olalım aile, insanın şekillendiği, toplumsal değerlerin aktarıldığı ve bireyin kendini bulduğu ilk ve en özel bağdır (Sayın, 1990, s. 2-3).

Aile, toplumun en küçük yapı taşı olarak hem sosyal hem de manevî değerlerin ilk öğretildiği ortamdır. Dinî temeller, ailenin şekillenmesinde ve bireylerin karakter gelişiminde önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, ailenin dinî temelleri üzerine yapılacak bir inceleme, bireylerin ve toplumun ruhanî ve ahlâkî gelişimini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin Yahudi inancının merkezinde yer alan kurumların başında aile gelmektedir. Aslında bu durum, Eski Ahit'ten itibaren ilahî metinlerde ailenin

vazgeçilmez bir yapı olarak kurgulanmasından kaynaklanır. İnsanlığın sürdürülmesi, neslin devamı ve ahlâkî değerlerin aktarımı için aile bir zorunluluk olarak sunulmuş; yalnızlık insan fıtratına yabancı görülmüştür (Köylü, 2012, s. 109-112). Tanrı'nın, Âdem'e uygun bir eş yaratmasının ardındaki sebep dahi insanın toplu yaşamaya, paylaşmaya ve bir topluluğun parçası olmaya yatkın doğasına işaret etmektedir. Buna benzer olarak Tevrat'ta "verimli olun, çoğalın" (Yaradılış, 1/28) buyruğu, aile kurmanın ve çocuk sahibi olmanın sadece biyolojik değil, dinî bir vazife kabul edildiğini göstermektedir. Aile kavramı, İbranice'deki "mişpaha" sözcüğüyle, yalnızca biyolojik yakınlığı değil kabileler, hatta tüm toplumla kurulmuş ortak bir hafızayı ifade eder (Blenkinsopp, 1997, s. 49-52). Ev içinde ritüellerin, geleneklerin ve dinî değerlerin aktarılması, bireyin kimlik gelişiminde ilk ve en önemli aşamadır. Çocukların eğitimi ve topluma kazandırılması, Yahudiliğin varlığının ve devamlılığının adeta garantisi olmuştur (Pepi, 2013, s. 545-546).

Aileye dair vazgeçilmez addedilen görev ve sorumluluklar ise kuşaklar boyunca sadece bir dünyevî yaşam biçimini değil, toplumsal düzenin ve dinî öğretilerin de sürekliliğini sağlar. Yahudi geleneğinde ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki, itaat ve saygı ilkesi üzerinden şekillenir. On Emir'in beşinci maddesiyle ebeveyne saygının ilahî bir emir haline getirilmiş olması, ailenin sadece bir kan bağı topluluğu değil aynı zamanda kutsal bir kurum olarak görülmesinin göstergesidir. Anne-babaya itaatsizlik Yahudi hukukunda ciddi yaptırımlarla karşılaşırken, ebeveynler de çocuklarına ticaretten dinî eğitime kadar geniş bir yelpazede sorumluluk taşır (Köylü, 2012, s. 115). Aile kurumunun inanç sistemiyle bu derece iç içe geçmiş olması, toplumsal bütünlük ve kültürel devamlılık açısından da kritik bir rol oynamıştır. Ahlâkî normların titizlikle denetlendiği bu yapıda zina (Bereşit, 3/16), homoseksüellik (Levililer, 20/13) gibi aileyi tehdit eden davranışlara ağır yaptırımlar uygulanır. Bu şekilde aile yapısı korunarak, toplumsal düzenin din temelli bir ahlâk ve hukuk çerçevesinde devamlılığı sağlanır. Sonuç olarak, Yahudilikte aile yalnızca biyolojik, ekonomik ya da sosyal bir birliktelik olarak değil, kutsal metinlere dayalı, dinî normlarla örülmüş ve toplumsal devamlılığı hedefleyen bir kurum olarak görülür. Bu yönüyle, sinagogdan ve okuldan dahi daha köklü bir aktarım alanı olmuştur. Hristiyanlık da Yahudiliğe oldukça benzer bir aile modeli önermektedir. Hristiyan inancına göre İsa, Eski Ahit'teki şeriatı ortadan kaldırmak yerine onu tamamlamak üzere gelmiştir (Matta, 5/17). Bu durum, iki dinî gelenek arasındaki ailevî değerlerdeki benzerlikleri destekler niteliktedir. Hristiyan öğretisinde, aile ferdinin birbirine olan bağı, insanın Tanrı'yla kurduğu içsel ve manevî ilişkiyle doğrudan bağlantılıdır. Aile, bireyin ruhsal yolculuğunda

bir tür ayna görevi görür ve Tanrı'yla kurulan saf ilişkinin toplumsal yansıması olarak değerlendirilir. Kutsal metinlerde, erkek ailenin lideri olarak tanımlanırken, kadından da bu liderliğe gönüllü bir bağlılık beklenir. Evlilik, Hristiyanlık'ta olağanüstü derecede kutsal kabul edilir ve karı-kocanın birleşmesi iki ayrı varlık olmaktan çıkıp tek bir bütün oluşturmaları olarak yorumlanır. Bu görüş, evliliğin yalnızca bu dünyaya ait bir birliktelik olmadığını, aynı zamanda Tanrı'nın huzurunda yapılan bir akit olduğu inancını pekiştirir (Aydın, 1989, s. 196-198).

Sonuç olarak, Hristiyanlıkta aile, Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin toplumsal yansımalarından biri olarak görülmektedir. Kutsal kitapların ve dinî metinlerin etkisiyle aile birliği, toplumsal düzenin ötesinde, insanın manevî tekâmülünün de merkezinde yer alır. Yani Hristiyanlıkta aile dinî temeller, bireylerin ruhsal gelişimi ve Tanrı'ya yakınlığı açısından vazgeçilmez bir yapı taşı temsil eder.

İslâmiyet ise aileyi Hristiyanlık'ta olduğu gibi mutlak anlamda bir dinî kurum olarak tanımlamasa da aile birliğine büyük bir değer atfetmektedir. Kur'an ayetleri ve hadisler aracılığıyla aile kurumu teşvik edilmiştir. Zira aile, bireyin huzur bulduğu bir ortam olmanın yanı sıra, neslin devamlılığına hizmet eden ve bireyi ahlâkî çöküntülerden koruyan bir mekanizmadır (Aydın, 1989, s. 199). Her insanın doğup büyüdüğü, ilk sevgiyi, ilk güveni ve dayanışmayı tattığı yer hiç şüphesiz ailedir. İslâm dini, bu yuvayı toplumun özünü ve huzurunu oluşturan temel taş olarak görür (Mevdudi, 1996, s. 293). Kur'an'ın nazarında aile, insanlığın varoluşundan itibaren üzerimize büyük bir sorumluluk ve anlam yüklenmiş bir kurumdur. Çünkü toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkilerin en samimi ve güvenilir ortamı ailedir. Karı, koca ve çocuklardan meydana gelen aile birimi, sade bir akrabalık çerçevesinin ötesinde, güçlü manevî bağlar etrafında şekillenir. Kur'an-ı Kerim'de ailenin tesis edilmesi, sadece biyolojik değil, ruhsal ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması anlamını taşır.

Sevgi, merhamet, fedakârlık, sabır ve karşılıklı anlayış; bir ailenin hem huzurunu hem de topluma katkısını artıran değerlerdendir. İslâm'a göre aile, bireylerin karakterini yoğurur, ahlâkî tutumlarını şekillendirir ve toplumsal düzenin temelini atar. Bu yüzden ailenin temellerini sağlam atmayan bir toplumun, kalıcı bir huzura ve erdeme ulaşması mümkün değildir (Dönmezer, 1994, s. 195-196). Sonuç olarak diyebiliriz ki Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet'tin aile kurumuna yönelik yaklaşımlarında birtakım farklılıklar olsa da genel itibarıyla aile, dinlerde birey ve toplum için çok önemli bir unsur olarak görülmüştür. Aile kurumunun önemsenmesinde ve korunmasında çok büyük etkisi olan dinin

sekülerleşme doğrultusunda bireysel ve toplumsal hayattan çıkarılmaya çalışılması doğal olarak aile kurumuna da zarar verecektir.

4. SEKÜLERLEŞMENİN AİLE KURUMUNA ETKİLERİ

Sekülerleşme, din ile dünyevîlik arasındaki bir sınır çizgisi olmakla birlikte dinin toplumsal hayat üzerindeki belirleyiciliğinin azalması anlamına da gelmektedir. Bir başka ifadeyle; din, giderek bireyin vicdanında, özel hayatında yer alan bir meseleye dönüşür; kamusal ve toplumsal sahadaki ağırlığı zayıflar, hatta bu alanlardan büyük ölçüde çekilir. Bu çekilme sürecinin büyük ölçüde aile kurumunu da etkilediğini söyleyebiliriz (Armağan, 1998, s. 87-88). Çünkü bireyin dini kendi vicdanından ibaret bir mesele olarak görmesi, doğal olarak aile içerisinde de bireyselleşme sürecini beraberinde getirmiştir.

Geleneksel ve dinî değerlerle çevrili aile formu, bireysel kimliğin ve özgürlüğün ön planda tutulduğu yeni bir düzene doğru giderken; bireyin öne çıktığı ve kendi benliğini kurmada daha serbest olduğu bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu değişimde insanın sadece ailenin ya da toplumun bir parçası olmanın ötesinde, bağımsız ve kendi değerlerini şekillendiren bir özne olarak öne çıktığını görmekteyiz (Aydın, 2011, s. 68). Bireyin kendisine ait bir kimlik inşa etmesi, aile içindeki rollerin ve ilişkilerin sınırlarını da yeniden tanımlamaktadır. Çünkü artık aile üyelerinin her biri yalnızca anne, baba, çocuk rolüyle değil, bağımsız bir birey olarak değer kazanmaktadır. Yine de, bu bireyselleşme süreci beraberinde kimi zaman çatışmaları ve eski toplumsal bağların gevşemesini de getirmektedir (Berger vd., 2000, s. 203-205). Çünkü ailenin klasik işlevlerinden birisi olan özellikle sosyal ve dinî değerlerin aktarılması meselesi seküler değerlerin gölgesinde zayıflamaktadır. Bu durum ailenin koruyucu ve rehberlik eden yönünü sorgulanır hâle getirmektedir.

Bireyselleşme, aile üyeleri arasında mesafe oluşturabilse de modern insanın aidiyet ve destek ihtiyacı aileyi hâlâ vazgeçilmez kılmaktadır (Aktaş, 1995, s. 45-46). Sonuç olarak sekülerleşmenin getirdiği bireyselleşme, aileyi dönüştürse de onun toplumsal ve duygusal işlevini ortadan kaldıramamakta; sadece biçimini ve içeriğini yeniden şekillendirmektedir.

Modern toplumlarda yaşanan sekülerleşme süreci, aile kurumunu derinden etkileyen bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Bu dönüşümün aile içi iletişim, kuşaklar arası değer aktarımı ve toplumsal aidiyet gibi konularda özgün sonuçlar ve tartışmalar yarattığına bizzat tanık olmaktadır. Toplumsal yapının hızla sekülerleşmesiyle beraber, bireylerin ve ailelerin manevî dünyalarında önemli bir boşluk ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel olarak toplumsal bütünleşmenin çekirdeği kabul edilen aile ve akrabalık bağları, anlam ve değer etrafında şekillenen ortak paydalarını yitirmeye başlamıştır (Fichter, 2002, s. 211-212). Bu dönüşüm, yalnızca aile içindeki ilişkilerin biçimini değiştirmekle kalmamış; aynı zamanda aile kurumunun kültürel ve dinî mirası aktarma yeteneğini de zayıflatmıştır. Bunun doğal sonucu olarak, değerlerimizi benimsemekte zorlanan yeni kuşaklar yetişmeye başlamıştır (Uysal, 2006, s. 28-29).

Toplumsal sistemde kültürel bütünleşmenin en önemli kültür kurumlarından birisi olan aile, değerler ve davranışlar arasında uyum ve ahengin sağlanması noktasında önemli bir işleve sahiptir. Geleneksel yapıların baskın olduğu geçmişte, ailenin temelinde genellikle sabit normlar, ortak dinî ve ahlâkî değerler yer alırdı. Özellikle din, aile ve toplumun birlik ve beraberliğini sağlamada değer ve normlar sisteminin en başında yer almaktadır. İçinde bulundurduğu aşkın ve mutlak anlamlar ve değerler düzeni sayesinde din, aile içinde gerçekleştirilen etkinlikleri meşrulaştırır. Evin büyükleri dinî bilgi ve otoriteleriyle çocuklara yaşamın anlamını ve toplumun müşterek değerlerini aktarırlar (Çelik, 2013, s. 170-171).

Ancak günümüzde, seküler bakışın toplumda yaygınlaşmasıyla bu roller ve ilişkiler yeni biçimler almıştır. Aile içi iletişim artık salt otoriteye dayalı bir üstten-alta bilgi aktarımı olmaktan çıkmış durumdadır. Bunun yerine diyalog, karşılıklı anlayış ve bireysel özerklik ön plana çıkmaktadır. Her bireyin kendi duygu ve fikirlerinin açıkça ifade ettiği iletişim biçimleri yaygınlaşmaktadır.

Kuşaklar arası değer aktarımında ise geçmişle günümüz arasındaki mesafenin giderek derinleştiğini söyleyebiliriz. Din ve aile tarih boyunca birbirini destekleyen iki farklı kurum olarak toplumda etkisini göstermişlerdir. Dinlerin aileye yönelik prensipleri olduğu gibi ailenin de devamlılığının sağlanması dinler açısından bir korunak oluşturmaktadır. Dolayısıyla dinî değerlerin aktarımı konusunda ailenin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Fakat sekülerleşme süreci her iki kuruma da büyük zararlar vermektedir. Bu zararın etkilerini en basit bir aile ilişkisinde dahi görmekteyiz.

Aile büyüklerimizin anlattığı eski aile toplantılarıyla bugünkü aile buluşmalarının doğası arasındaki fark, bu köklü sosyal ve kültürel bir değişimi göstermektedir. Artık genç kuşaklar, bilgiye ulaşmak için sadece aile büyüklerine başvurmamakta, çok yönlü ve küresel kaynaklardan beslenmektedirler. Bu, bir yandan değerlerin çeşitlenmesini sağlayıp aile içinde yenilikçi bakışlar doğururken, öte yandan geleneğe bağın

zayıflamasına, dinin öneminin azalmasına ve nesiller arası anlam uçurumunun oluşmasına neden olmaktadır (Tekin, 2011, s. 248-251).

Toplumsal aidiyet konusunda ise aile birincil olma durumunu sürdürmektedir (SEKAM, 2013, s. 43). Ancak seküler hayatın cazibesi, bireylere farklı aidiyet kimlikleri edinme fırsatı sunmaktadır. Bu durum, bir taraftan bireysel tercihlerin özgürleşmesini sağlarken diğer taraftan aile içinde dağılma ve kopuş ihtimallerini artırır. Her bireyin kendi arzuları, yaşam felsefesi ve ilişkiler ağı üzerinden kimlik inşa etmesi, kolektif değerlerden uzaklaşılan yeni bir toplumsal manzara oluşturmaktadır (Çelik, 2013, s. 168-169).

Günümüzde toplumların hızla değişen yapısı, sekülerleşmenin aile içinde dinî değerleri nasıl etkilediği sorusunu da görünür kılmaktadır. Aile, tarihin her döneminde bireyin kişilik gelişiminin ve inanç dünyasının temel kazandırıcısı olarak öne çıkarken (Yaman, 2012, s. 18), modernleşmenin getirdiği seküler yaşam tarzı, bu geleneksel rolün etkisini kısıtlamaya başlamıştır. Özellikle teknolojik gelişmeler ve iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla toplumda dinin gündelik hayattaki belirleyiciliği azaltmış, bireyler dinî değerlere yönelik tutumlarında özgürleşirken, toplumsal dayanışmanın kaynağı olan manevî unsurlarda zayıflama baş göstermiştir. Aile içi ilişkilerde, günlük yaşamın ritmini artık maddî değerler ve bireysel tercihler belirlemeye başlamıştır (Uysal, 2006, s. 28).

Eskiden aile bireylerinin ortak bir manevî zeminde bulunduğu dinî ritüeller, günümüzün hızlı ve mekânsız kültüründe, yüzeysel birer alışkanlık hâline dönüşmeye başlamıştır. Genç kuşaklar dinî sohbetlere, ibadetlere ya da geleneksel dinî kutlamalara eskisi kadar ilgi göstermemekte ve bu olgu, dindarlığın ailede sessizce geri çekilmesine ortam hazırlamaktadır (SEKAM, 2013, s. 71). Sekülerleşmenin bu etkisiyle, ailede dinî değerlerin aktarımı ve içselleştirilmesi güçleşmekte ve bunun sonucunda da manevî tutarlılık, yerini bireysel çıkarların ön plana çıktığı ilişkilere bırakmaktadır.

Kısacası ailede seküler değerlerin ağırlığı arttıkça dinî değerlerin aşınması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Toplumsal ve kültürel değişim karşısında ailenin bu konuda gösterdiği direnç ise, büyük oranda, inancın pratikte yaşanmasını sağlayan istikrarlı bir aile ortamının varlığına bağlıdır.

Genel olarak, sekülerleşmenin ailede yol açtığı bu değişimlerin hem özgürleştirici hem de zorlayıcı yönleri olduğunu söyleyebiliriz. Aile içi iletişim daha demokratik ve eşitlikçi hale gelirken, kuşaklar arası değer aktarımında sürekliliğin yerini çoğulcu bir yapı almaktadır. Toplumsal aidiyet ise çeşitlenirken beraberinde yeni yalnızlıklar ve kimlik arayışlarını

da getirmektedir. Tüm bu dinamikler, sekülerleşmenin aile kurumu üzerinde toplumsal ve dinî işlevi konusunda önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada ulaşılan temel sonuç, sekülerleşmenin felsefî arka planının aile kurumundaki dönüşümle doğrudan ilişkili olduğu ve bu dönüşümün değer aktarımı, toplumsal aidiyet ve aile içi rollerde yapısal değişimler yarattığıdır. Toplumsal dönüşümlerin merkezindeki sekülerleşme olgusu, yalnızca dinin kamusal alandaki yerini değil, aynı zamanda aile kurumunun bütün dokusunu da yeniden şekillendirmiştir.

Bu sürecin işleyişi, ne tamamen bir kopuşun ne de tek boyutlu bir ilerlemenin göstergesidir. Aksine, Spinoza'dan Feuerbach'a dek filozofların açtığı düşünsel yollarla sekülerleşmenin insan aklına ve toplumsal yapıya nasıl nüfuz ettiğini; ardından aile olgusunun tarihsel köklerine ve toplumsal işlevlerine yansımaları yakından görmek mümkün olmaktadır.

Bugünün dünyasında, kutsal ve dünyevî olan arasındaki sınırlar hızla yer değiştirirken, düşünsel alanda atılan seküler adımlar aile yapısının toplumsal ve ahlâkî temellerinde yeni dinamikler oluşturmuştur. Dinin toplumsal otoritesinin gevşetilmesi, bir yönüyle bireyin kimliğini özgürleştirirken diğer yandan da kolektif değerlerin aktarımı ve toplumsal aidiyetin inşasında aile kurumuna eşî görülmemiş sorumluluklar yüklemiştir.

Sekülerleşme sürecinin kaçınılmaz sonucu, değerlerin çeşitlenmesi ve toplumsal kuralların yerelliğinin artmasıdır. Ancak şuna dikkat çekmek gerekir: Aile, ne geçmişten bütünüyle kopmuştur ne de yalnızca değişimin pasif bir nesnesidir. Hangi inanç veya kültür sistemi içinde var olursa olsun, aile kurumunun özünde toplumsal dayanışmanın, değer inşasının ve birey olma bilincinin canlı bir sahası olduğu unutulmamalıdır. Sekülerleşme, geleneksel değerlerin silindiği bir boşluk değil; aksine yeni toplumsal ve ahlâkî formların ortaya çıktığı bir döngüdür. Tam bu noktada, çağdaş toplumun temel meselesi aileyi her yönüyle çözülmeye mahkûm bir kurum olarak görmek değil, değişken toplumsal talepleri karşılayabilecek esnek ve kapsayıcı biçimlere ulaştırmaktır.

Tüm bu değerlendirme ışığında, toplumsal yapıların başta aile olmak üzere köklü kurumlarının işlevini sürdürebilmesi için sekülerleşme sürecinin getirdiği bireyselleşmeyi ve çoğulculuğu kapsayan yeni stratejiler geliştirilmelidir.

Ailenin içindeki iletişimden kuşaklar arası aktarım süreçlerine, ahlâkî değerlerden toplumsal aidiyet biçimlerine dek kritik tüm alanlarda, yalnızca geleneksel anlayış ya da bireyselleşmeyi merkeze almak yerine, esnekliğe dayalı bir yaklaşım benimsenmelidir.

6. SUMMARY

Addressing structural and cultural change in modern societies is not limited to technological and economic innovation. Secularization is a central process in this transformation and has marked effects on the family. Considered through its historical origins, philosophical sources, and social functions, secularization denotes the gradual withdrawal of the sacred and religion from the core of social order. This is not a simple break; it redirects value transmission, social belonging, and identity formation into new patterns.

The family, one of the oldest and most basic social forms, carries not only biological but also cultural, moral, and spiritual functions. Across religious traditions, the family has held a central place for social cohesion, intergenerational transmission, and personality development. From Judaism to Christianity and Islam, religious norms include regulations and value sets related to the family as a key component of teaching. In this traditional context, the family has served as the main bearer of solidarity, trust, and values. Secularization initiates the loosening of this religious frame and the emancipation of social structure from religious references. In Western thought, currents such as Spinoza's nature-centered understanding of the sacred, Kant's grounding of morality in reason, Comte's focus on the "religion of humanity" and positive science, and Feuerbach's location of the sacred in human consciousness provided a theoretical basis for secularization. Socially, these shifts encouraged individuals to interpret social life through their own reason and conscience; family relations, value transmission, and belonging were redefined apart from religious foundations.

Secularization's impact on the family produces a twofold transformation. First, with rising individualization, family members shape their social roles and identities more freely. This can foster more democratic and egalitarian relations, but it may also loosen solidarity and weaken the transmission of shared values. As rituals, traditions, and religious practices lose centrality in family life, new generations form identities more on personal interests and preferences. While this supports pluralism and an open social structure, it can also create new gaps in the search for meaning. Second, secularization has accelerated the retreat of traditional religious

authority in the family. Structures shaped by religious norms have given way to more flexible models that respond to changing needs and accommodate different lifestyles. Intergenerational value transmission has weakened; knowledge now circulates not only within families but also through multidirectional communication networks and global contexts. The family thus not only reflects social and cultural change but also becomes an active element in ongoing transformation. In this process, sustaining social belonging and shared values takes on renewed importance, as the family remains a fundamental support for the individual and a final shelter for social solidarity. Despite the risks of individualism, love, trust, and sharing within the family remain essential for social stability.

In sum, secularization shapes the family through a multidimensional, dynamic transformation at social and philosophical levels. As the family redefines its functions with greater distance from religious references, it continues to serve as a key foundation of social identity and solidarity. The contemporary family should therefore be considered not as a choice between tradition and modernity, but through a flexible and forward-looking perspective that aligns social cohesion and value transmission with current needs.

7. KAYNAKLAR

- Aktaş, C. (1995). *Mahremiyetin tükenişi*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Albayrak, A. Üniversite öğrencilerinin aileye yönelik tutumları: güvenirlilik geçerlik çalışması. *Journal of Turkish Studies*, 10(6), 47-56.
- Armağan, M. (1998). *Gelenek ve modernlik arasında*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aydın, M. A. (1989). Aile. *İslâm Ansiklopedisi* (s. 196-200). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydın, M. (2011). *Güncel kültürde temel kavramlar*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Berger, P. L., Berger, B., & Kellner, H. (2000). *Modernleşme ve bilinç*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Berkes, N. (1973). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Blenkinsopp, J. (1997). The family in first temple Israel. L. Perdue & J. Blenkinsopp (Ed.), *Families in ancient Israel* (s. 48-103). Louisville: Westminster John Knox Press.
- Canatan, K. (2011). Aile kavramının tanımı. K. Canatan & E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Comte, A. (2015). *Pozitif felsefe dersleri ve pozitif anlayış üzerine konuşma* (E. Ataçay, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Comte, A. (1857). *The catechism of positive religion* (R. Congreve, Çev.). London: John Chapman.
- Cox, H. (1974). *The secular city*. London: Penguin.

- Çelik, C. (2013). Din sosyolojisi. M. Bayyigit (Ed.), *Din sosyolojisi* (s. 163-177). Konya: Palet Yayınları.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Feuerbach, L. (1991). *Geleceğin felsefesinin ilkeleri* (O. Özügül, Çev.). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Feuerbach, L. (1957). *The essence of Christianity* (G. Eliot, Çev.). New York: Harper & Row.
- Fichter, J. (2002). *Sosyoloji nedir?* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (Z. Mercan, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökçe, B. (1990). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. B. Dikeçligil & A. Çiğdem (Der.), *Aile yazıları I - temel kavramlar, yapı ve tarihi süreç* (s. 205-210). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Hadden, J. K. (1989). Desacralizing secularization theory. J. K. Hadden & A. Shupe (Ed.), *Secularization and fundamentalism reconsidered, religion and the political order* (s. 3-27). New York: Paragon House.
- Hill, M. (1973). *A sociology of religion*. London: Heinmann Educational Books.
- Kant, I. (2007). *Ethica: Etik üzerine dersler* (O. Özügül, Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Köylü, M. (2012). *Dünya dinlerinde ahlâk*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kurt, A. (2006). Düünden bugüne Türk ailesi. M. Zincirkıran (Ed.), *Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı*. Ankara: Nova Basın Yayın.
- Küng, H. (1991). *Does god exist: An answer for today*. London: SCM Press.
- Mevdudi, E. (1996). *Tefhimu'l-Kur'an* (M. H. Kayani vd., Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Pepi, L. (2013). The role of the family in traditional Judaism. A. Passaro (Ed.), *Family and kinship in the deuterocanonical and cognate literature* (s. 527-546). Berlin: De Gruyter.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- SEKAM. (2013). *Türkiye gençlik raporu*. İstanbul: SEKAM Yayınları.
- Spinoza, B. (2000). *Törebilim* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Spinoza, B. (2008). *Tractatus theologico-politicus ya da tanrıbilimsel-politik inceleme* (B. Ertuğrul, Çev.). İstanbul: Biblos Kitabevi.
- Swatos, W. H., & Christiano, K. J. (1996). Secularization theory: The course of a concept. *Sociology of Religion*, 60(3), 209-228.
- Tekin, M. (2011). *Kutsal sekülerizm*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye'de dindarlık ve kadın*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Weber, M. (2010). *Protestan ahlâkı ve kapitalizmin ruhu* (G. Solmaz, Çev.). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.